

«Օրեր»-ի հարցերին պատասխանում է Խաչատուր Աբովյանի անվան
հայկական պետական մանկավարժական համալսարանին առընթեր
Մետափիլիսոփայության, փոխակերպական տրամաբանության և
փաստարկման տեսության միջազգային գիտահետազոտական
ինստիտուտի տնօրեն ակադեմիկոս Գեորգ Բրուտյանը

Գեորգ Բրուտյանը 1947 թվականին գե-
րազանցությամբ ավարտելով Երևանի պոլի-
տեխնիկական ինստիտուտը, և զուգահեռա-
բար հումանիտար կրթություն ստանալով
Երևանի պետական համալսարանում, երի-
տասարդ տարիքում Մոսկվայի Լոմոնոսովի
անվան պետական համալսարանում պաշտ-
պանելով թեկնածուական և դոկտորական
ատենախոսություններ, 1963 թ. ստացել է
պրոֆեսորի կոչում: Իր 60-ամյա գիտակրթա-
կան գործունեության ընթացքում եղել է
Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբա-
նական համալսարանի փիլիսոփայության
ամբիոնի հիմնադիր վարիչը, հիմնադրել և
տասնվեց տարի շարունակ ղեկավարել է
Երևանի պետական համալսարանի փիլիսո-
փայության և տրամաբանության ամբիոնը,
ուր սկսել է դասավանդել 1951 թվականից:

1974-1994 թթ. ղեկավարել է ՀՀ ԳԱԱ փի-
լիսոփայության և բանասիրության բաժան-
մունքի աշխատանքները:

1994-2002 թթ. եղել է ՀՀ ԳԱԱ հումանի-
տար գիտությունների բաժանմունքի ակա-
դեմիկոս-քարտուղար, ապա՝ նույն ակադե-
միայի փոխպրեզիդենտ: Քսան լեզուներով
հրատարակվել են նրա յոթանասու մենագ-
րական հետազոտությունները, գրքերն ու
դասագրքերը, երկու հարյուր հոդվածները:
Նա ղեկավարում է Փիլիսոփայության մի-
ջազգային և Հայկական փիլիսոփայական

ակադեմիաները, Փաստարկման միջազգա-
յին ինստիտուտը, անդամակցում է երկու
տասնյակ հեղինակավոր միջազգային կազ-
մակերպությունների ու ակադեմիաների,
արժանացել է բազմաթիվ պետական ու հա-
սարակական, գիտական պարգևների:

- Այսօր Հայաստանի բուհական համա-
կարգը քսանամյա փորձարկումներից հետո
նոր փուլ է թևակոխել: Եթե համեմատելու լի-
նեք խորհրդային տարիների հետ, ի՞նչ դրա-
կան ու բացասական փոփոխություններ
կան, որ ազդում են ուսանողների ուսման
վրա:

- Հիմա ողջ աշխարհում ձգտում կա մի-
ասնական դարձնել ուսումնական ծրագրե-
րը: Դրա առավելությունն այն է, որ երկրից
երկիր գնալու կամ համալսարանից համալ-
սարան փոխադրվելու դեպքում, դժվարությ-
ուններ չլինեն, օգտագործվի գնահատման
նույն համակարգը: Այլ բան է, թե ինչպես է
դա կատարվում: Հատկապես Հայաստանում
շտապում են, որ հասնեն միջազգային մա-
կարդակի, բայց շտապելը լավ խորհրդատու
չէ: Չափի զգացումը շատ կարևոր է: Դեմոկ-
րատիան անորոշ հասկացություն է, որը
վտանգավոր է չափազանցման և ժխտման
տեսակետից: Ինչպես հայտնի ասացվածքն է
ասում՝ «Եթե չափազանցրեցիք այն, վերած-
վում է անարխիայի, եթե նեղացրեցիք՝ վե-
րածվում է մոնարխիայի»: Ուստի, պետք է

զգույշ լինել: Բառերի աշխարհը շատ կարևոր է: Ամերիկյան փիլիսոփա Կառնապն առաջադրել է մի շատ հետաքրքիր թեզ այն մասին, որ մենք ոչ միայն առօրյա կյանքում, այլև գիտության մեջ ստույգ հասկացություններ չենք օգտագործում: Օգտագործում ենք էքսպլիկանդ հասկացություններ, որոնք ստույգ չեն, բայց վստահ ենք, որ դրանք մեզ շրջապատող իրականության համարժեք արտացոլումներն են: Գիտությունն այնպիսի արագությամբ է զարգանում, որ մարդիկ դժվարանում են միմյանց հասկանալ:

- *Ղուք ավելի ընդհանուր պատասխանեցիք, երևի նկատի ունենալով նաև Ձեր միջազգային փորձը, որը կցանկանայի հակիրճ ներկայացնել:*

-1958 թվականից ութ անգամ ես մասնակցել եմ փիլիսոփայության համաշխարհային համաժողովների, որոնք տեղի են ունենում հինգ տարին մեկ անգամ: Ավելի հիշատակելի է, երբ Անգլիայում (Բրայտոն) ղեկավարեցի փաստարկման տեսության կլոր սեղանը՝ Համաշխարհային փիլիսոփայական կազմակերպությունների ֆեդերացիայի XVIII համաժողովի շրջանակներում: Հիսուներեք խոշոր փիլիսոփաների ընդգրկեցի այնտեղ: Այժմ Փիլիսոփայության միջազգային ակադեմիայի պաշտոնական հանդեսի (*News and Views*-ի) խմբագիրն եմ իբրև այդ ակադեմիայի նախագահ:

- *Ինչպե՞ս էք պատկերացնում գիտության և մանկավարժության համատեղումը:*

- Ես ամբողջ կյանքում աշխատել եմ Երևանի պետական համալսարանում և ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիայի նախագահությունում:

Մանկավարժական համալսարանում ստեղծվել է Մետափիլիսոփայության, փոխակերպական տրամաբանության և փաստարկման տեսության միջազգային գիտահետազոտական ինստիտուտ: Փորձում եմ

ուսանողներին հետ միասին զարգացնել Ինստիտուտի ուղղությունները: Ես աշխարհի շատ երկրներում եմ դասախոսել, և կարող եմ համեմատել: Դասախոսների ընտրությունն առաջ հինգ տարին մեկ էր կատարվում, իսկ հիմա՝ երեք տարին մեկ, որն այնքան էլ ճիշտ չէ:

Մենք չենք կարող մի քանի տարվա մեջ հասնել Օքսֆորդի կամ Քեմբրիջի համալսարանների մակարդակին, բայց պարտավոր ենք ձգտել: Իհարկե, յուրաքանչյուր հիմնարկ ունի իր առավելություններն ու թերությունները: Վատն այն չէ, որ մենք ընդօրինակենք ուրիշի լավը: Վատն այն է, երբ մենք մոռանում ենք մեր լավը և ընդօրինակում ուրիշի վատը: Եվ դա մեզ մեր նպատակին չի հասցնում:

- *Իսկ ուսանողության մեջ տարբերություն կա՞:*

- Ես մի բան եմ նկատել, որ յուրաքանչյուր սերունդ դրական է հիշում իր տարիների ուսանողությանը և դժգոհում է այսօրվա ուսանողներից: Տարածված հիվանդություն է: Ես հիմա էլ աշխատում եմ ուսանողների հետ, նրանց ընդգրկում եմ Փիլիսոփայության միջազգային ակադեմիային կից գործող երիտասարդ գիտնականների ընկերակցությունում: Ավելի լավ է ամեն կուրսից մի տաղանդավոր երիտասարդի ընտրել, քան ամբողջ կուրսի առաջ ելույթ ունենալ: Տիգրան Պետրոսյանի օրինակը բերեմ: Թեև նա ավարտել էր Վ.Բրյուսովի անվան ռուսաց և օտար լեզուների պետական ինստիտուտի բանասիրական ֆակուլտետը, բայց ես նրան տարա դեպի փիլիսոփայությունը: Ես խորապես համոզված էի, որ նա արժանի է և կդառնա ակադեմիկոս:

Դժբախտաբար նա մահացավ երիտասարդ տարիքում: Բայց ես նրան, ինչպես և մի այլ փայլուն գիտնականի՝ Ասմուսին, ետ-

մահու տվեցի Հայոց փիլիսոփայական ակադեմիայի ակադեմիկոսի կոչում: Ասմուրը համարձակ մարդ էր, և խորհրդային տարիներին խանգարում էին, որ նա դառնա ակադեմիկոս: Մի առթիվ գրել եմ, նորից կասեմ, որ ինտելեկտը վերացնում է տարիքների միջև եղած տարբերությունը: Ես միշտ խոնարհվել եմ իմ ուսուցիչների ինտելեկտի առջև: Հիշում եմ, երբ տարիներ առաջ ակադեմիայում մի քանի ակադեմիկոսներով նստած զրուցում էինք, անսպասելի ներս մտավ Մերգեյ Մերգեյանը (ով ներկաներից մոտ քսան տարով և ինձնից երկու տարով փոքր էր): Բոլորս միանգամից ոտքի կանգնեցինք: Դա հարգանք էր մի երիտասարդի նկատմամբ, ով քսամենկ տարեկանում դարձել էր ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր և փայլատակել էր իր ինտելեկտով: Իմ ուսանողներից Աննա Ամիրխանյանը շատ լավ մասնագիտացավ փիլիսոփայության ուղղությամբ: Ինձ մոտ աշխատելիս նա չորս գրքույկ գրեց, քսաներկու տարեկանում գիտության թեկնածու դարձավ: Բայց ամերիկացիները նրան հրավիրեցին ԱՄՆ: Շատ եմ ափսոսում, որ նա գնաց: Այնպես որ նման շնորհալի ուսանողներ կան: Այսօր ավելի լավ ուսանողներ ունենք, քան նախկինում: Կար ժամանակ, երբ զարմանում էին, որ ես հարթ անգլերենով եմ խոսում, այսօր դա զարմանալի չէ: Դուստրս նույնպես դասավանդում է համալսարանում, պրոֆեսոր է և ասում է, որ ուսանողներն երբեմն այնպիսի անգլերեն բառեր են օգտագործում, որ դասախոսները չգիտեն: Այժմ մեզ մոտ աշխատելիս պետք է տիրապետել համակարգչին և անգլերենին: Տարբեր համալսարաններում շատ լավ ուսանողներ ունենք, և նրանք մեր ապագան են:

- *Շատերը չեն նկատում կյանքի և փիլիսոփայության կապը: Ձեր Ինստիտուտը մեր ժամանակներում փաստարկման տեսությունն ինչպե՞ս է կիրառում:*

- Երբեք չպետք է դատել, թե պրակտիկ ինչ հետևանքներ է ունենալու փիլիսոփայական գիտությունը: Ոչ մի մաթեմատիկոս այդ մասին չի մտածում, երբ հայտնագործություն է անում: Նույնը՝ ֆիզիկոսները, որոնք նույնիսկ զոջում էին, երբ ատոմային ռումբ ստեղծեցին: Ես փիլիսոփայական գիտության ոչ բոլոր բնագավառներով եմ զբաղվել: Այժմ մեր Ինստիտուտը զբաղվում է այն խնդիրներով, որոնցով ես զբաղվել եմ և այդ թեմայով կոնգրես եմ կազմակերպել Ամերիկայում: Հիմա երիտասարդներին եմ հանձնարարում զբաղվել այդ հարցերով: Սա էլ հենց Փաստարկման երևանյան դպրոցն է:

- *Մասնագետների կարծիքով Դուք Փաստարկման երևանյան դպրոցի հիմնադիրն եք: Ի վերջո, որո՞նք են փիլիսոփայության բնագավառում Ձեր կատարած հայտնագործությունները:*

- Յոթանասուն մենագրություն և երկու հարյուր միջազգային ամսագրերում տպագրված հոդվածներ ունեմ: Իսկ իմ արածի մասին կարող եմ ասել, հիմք ընդունելով այլոց գրածները: Նախ տրամաբանության բնագավառում առաջադրել եմ բազմատրամաբանության գաղափարը, որի հիմնական իմաստը շարադրված է Օքսֆորդում հրատարակվող *MIND* ամսագրի *On Polylogic* հոդվածում: Ի դեպ, ինչպես ասացին, Խորհրդային Միությունից առաջին դասախոսն էի, որ փիլիսոփայությունից դասախոսություն էի կարդում Օքսֆորդի համալսարանում: «Polylogic» բառը մինչ այդ չկար անգլիական բառարաններում: Այնուհետև փոխակերպական (տրանսֆորմացիոն) տրամաբանությունը ստեղծելուց առաջ ես մտածում էի, թե

ինչպես է, որ տրամաբանության դասագրքերում, ձեռնարկներում միևնույն հարցի վերաբերյալ իրար հակասող մեկնաբանություններ կան: Ավելին, միևնույն դասագրքում ևս այդպիսի հակասություններ կան, և դրանց բացատրությունն էլ ամենևին հիմնավորված չէ: Փոխակերպական տրամաբանությունը տալիս է հարցի լուծումը՝ տարբերակելով մտքի բացահայտ և ոչ բացահայտ ձևերը:

Հաջորդը՝ թարգմանության տրամաբանությունը, նույնպես ծնունդ է առել որպես միանգամայն նոր գիտական ուղղություն և գրախոսականներում միայն դրվատանքի է արժանացել: Լեզվաբանական լրացչության բնագավառում առաջադրել եմ «Լեզվաբանական լրացչության սկզբունքը»: Փիլիսոփայական և լեզվաբանական գրականության մեջ այն անվանում են «Բրուտյանի լեզվաբանական լրացչության սկզբունք»: Հայագիտության բնագավառում քննական վերլուծության եմ ենթարկել Դավիթ Անհաղթի ուսմունքը տրամաբանության մասին: Եվ վերջապես, փաստարկման տեսության բնա-

գավառում ստեղծվել է Փաստարկման երեվանյան դպրոցը, որի մասին եղած գնահատականներից կարելի է հիշատակել միայն մեկը. «Բրուտյանը ստեղծել է փաստարկման ընդհանրացնող տեսություն, մշակել է փաստարկող դիսկուրսի կադապարը, բացահայտել է փիլիսոփայական փաստարկման առանձնահատկությունը»: ԽՍՀՄ-ում փաստարկման հետազոտությունների զարգացումը նախևառաջ կապված է Բրուտյանի անվան հետ: ԱՊՀ մի շարք երկրներում, ինչպես նաև որոշ արտասահմանյան երկրներում Բրուտյանի աշակերտները և հետևորդները ձեռնամուխ եղան փաստարկման հայեցակարգի հետազոտմանը՝ հիմքում ունենալով իր գաղափարները: Կազմավորվեց Փաստարկման երևանյան դպրոցը, որի արդյունավետ գործունեությունը ճանաչվել է փաստարկման հետազոտության համաշխարհային կենտրոնների կողմից»:

«Օրեր» ամսագիր
9-10/60/2011 թ.